

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Тетяна Фефілова

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розглядається проблема розвитку творчої особистості вчителя, педагогічна діяльність якого є міцним фундаментом для формування й усебічного розвитку особистості кожної дитини. Виховання справжнього творчого вчителя має починатися ще у виші. Розвиток педагогічної творчості вчителів і підвищення результативності навчально-виховного процесу залежать від психолого-педагогічних умов, правильно визначених шляхів розвитку, реалізації творчої педагогічної діяльності та особистісних якостей учителя.

Ключові слова:

інноваційна діяльність; творча педагогічна діяльність; професійна компетентність; творча особистість.

Аннотация:

Фефилова Татьяна. Проблема формирования творческой личности будущего учителя.

В статье рассматривается проблема развития творческой личности учителя, педагогическая деятельность которого является прочным фундаментом для формирования и всестороннего развития личности каждого ребенка. Воспитание настоящего творческого учителя должно начинаться еще в вузе. Развитие педагогического творчества учителей и повышение результативности учебно-воспитательного процесса зависит от психолого-педагогических условий, правильно определенных путей развития, реализации творческой педагогической деятельности и личностных качеств учителя.

Ключевые слова:

инновационная деятельность; творческая педагогическая деятельность; профессиональная творческая личность.

Resume:

Fefilova Tetiana. The problem of a future teacher's creative personality formation.

The article reveals the solution of the problem of a teacher's creative personality development, since his/her pedagogical activity becomes a solid foundation for the formation and all-rounded development of each child. The creative teacher education should start as early as the study in the higher school. Development of teachers' pedagogical creativity and improvement of the educational process effectiveness depends on psycho-pedagogical conditions, well-defined ways of development and realization of creative teaching activities and personal qualities of a teacher.

Key words:

innovative activity, creative educational activities, professional competence, creative personality.

Постановка проблеми. Кардинальні перетворення, які відбуваються в освіті у зв'язку із входженням України до Європейського освітнього простору, істотно впливають на стратегію й тактику розвитку вищої школи. Передусім це стосується підготовки майбутнього вчителя. Сучасний педагог має бути здатним до творчого мислення та інноваційної діяльності, до самостійності й нестандартності рішень, повинен володіти інтелектуальною компетентністю. Сьогоднішні вимоги до вчителя зумовлюють перегляд традиційних уявлень про зміст його підготовки, використання інноваційних технологій у процесі його професійного становлення.

Інноваційна за змістом і характером динаміка світових тенденцій розвитку вищої освіти, орієнтована на творчу особистість, вимагає від України вибору випереджувальної моделі подальшого розвитку педагогічної освіти та переходу до нових моделей підготовки майбутнього вчителя [4].

Процеси демократизації і гуманізації суспільства створюють можливість вибору шляхів життєдіяльності його членів, сприятливі умови для творчості кожного. У гуманному цивілізованому суспільстві розвиток особистості, її творчих можливостей стає самоціллю всіх суспільних відносин. Розв'язання проблеми формування творчої особистості юного громадянина значною мірою залежить від

вчителя, творча педагогічна діяльність якого стає міцним засобом формування та усебічного розвитку особистості кожної дитини.

Отже, однією з ключових і найбільш складних проблем у підготовці майбутнього викладача є проблема формування його професійно-творчого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаєморозуміння й спілкування, готовність до педагогічної творчості – саме такий зміст вкладали в поняття «емоційна культура вчителя» представники гуманістичної педагогіки Я. Коменський, Г. Песталоцці, А. Дистервег, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші. Тому актуальною є потреби в учителіві, який володіє сучасними педагогічними технологіями, здатний до різних нововведень.

Науковці другої половини ХХ ст. зробили значний внесок у розробку проблеми, порушеної в нашому дослідженні. Так, роботи М. Морозова, В. Мартинюк, В. Овчинникова, А. Шуміліна присвячені теорії творчості. Праці В. Біблера, І. Волкова, А. Виготського, О. Леонтьєва, О. Лук, В. Моляко, Я. Пономарьова, В. Чудновського дають можливість з'ясувати шляхи та умови розвитку творчих якостей педагога.

Відомо, що творчого учня може виховати лише творчий учитель, а творчого студента – творчий викладач. Тому завжди була і буде актуальною проблема професійної підготовки творчої особистості вчителя. На це звертають

увагу О. Дунаєва, С. Сисоєва та інші науковці [5].

На думку О. Леонтєєва, найважливішим завданням сучасної вищої школи є формування у студентів настанови на творчість, на вільний, проте відповідальний вибір. Однак чи може сам творчо нерозвинений учитель розвинути творчі здібності своїх учнів? Очевидно, ні. Саме тому педагогічна творчість повинна стати основою, яка визначає професійну компетентність учителя. Розкриття творчого потенціалу особистості майбутніх учителів є головним завданням педагогічно-методичної діяльності.

У працях названих науковців з'ясовується сутність основних категорій проблеми, визначається специфіка педагогічної творчості та шляхи її реалізації в педагогічному процесі.

При всьому розмаїтті вивчення проблеми формування майбутнього вчителя як творчої особистості, підготовки його до творчої професійної діяльності, аспект формування у студентів педагогічних навчальних закладів умінь і навичок виховання творчої особистості учня в навчально-виховному процесі, розвитку потенційних можливостей дитини недостатньо досліджений у теоретично-методичному та методичному плані. Разом із цим, у системі професійної підготовки майбутнього вчителя на початкових етапах його залучення до педагогічної праці виникає особливо велика потреба в поглибленні теоретичної та практичної підготовки до творчої професійної діяльності, в озброєнні майбутніх учителів технологією орієнтації навчально-виховного процесу на розвиток творчих можливостей учня [3].

Формулювання цілей статті. Наукове розв'язання цієї проблеми неможливе без розробки відповідних технологій формування професійно-педагогічної підготовки, пошуку та впровадження нових методів навчання, створення нових дидактичних матеріалів, що, так само, допоможе студентам оволодіти креативними засобами формування професійної компетентності майбутнього вчителя, здатного до формування творчої особистості учня. Вивчення проблеми готовності майбутніх учителів до формування творчої особистості – мета цієї статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна роль творчої особистості, учителя-професіонала невпинно зростає в міру гуманізації та демократизації суспільства. Викладання у вищих закладах освіти висуває на перший план проблему формування особистості майбутнього педагога, здатного не лише активно засвоювати фахові знання, а й уміти свідомо і творчо їх використовувати в майбутній професійній діяльності.

В умовах зростання соціальної ролі вчителя підготовка педагогічних кадрів повинна ґрунтуватися на поєднанні глибокого засвоєння основ теоретичних фахових знань із набуттям студентами практичних умінь і навичок застосовувати ці знання у майбутній педагогічній діяльності. Це визначає нові завдання професійної підготовки майбутнього вчителя у вищих закладах різних рівнів акредитації. У системі вищої освіти ці завдання виконуються за допомогою переходу на суб'єкт-суб'єктні відносини у системі «викладач-студент», що, відповідно, потребує розробки нових шляхів конструювання процесу навчання [6].

Розв'язання проблеми формування творчої активності майбутнього вчителя в аспекті творчої професійної підготовки має велике практичне значення. Школі необхідні не просто вчителі високої кваліфікації, а вчителі-творці, учителі-майстри, учителі-новатори. В умовах інноваційності сучасної парадигми освіти, учитель найчастіше виконує роль організатора різноманітних видів діяльності пізнання учня – як компетентний консультант і помічник. Його професійні вміння повинні бути спрямовані не просто на контроль знань і вмінь школярів, а на діагностику їхніх потреб, діяльності, особистісних якостей, створення сприятливих умов для їх реалізації, розвитку. Це значно складніше, ніж традиційна освіта [7].

Навчальними планами вищих закладів освіти передбачений певний обсяг загальнотеоретичних, психолого-педагогічних, спеціальних і методичних знань для підготовки майбутнього вчителя. Проте їх зміст, форми і методи викладу недостатньо ефективні для досягнення високих показників сформованості фахової компетентності у більшості випускників. Унаслідок цього, володіючи достатнім обсягом знань, випускники відчувають труднощі в їх дидактичному втіленні. Зміна освітніх орієнтирів полягає не в накопиченні, а у формуванні осмислених знань, що вимагає відповідного дидактичного перегляду методологічних основ сучасної освіти.

Дидактичні засади формування фахових знань – важливий чинник гармонізації особистих, професійних і громадянських інтересів особистості, реалізації глибокого й усебічного пізнання культури свого народу, його історії, духовності, а на цій основі – усвідомлення кожним студентом самого себе як індивідуальності, як частки своєї нації [6].

Професійна готовність студента як майбутнього вчителя до педагогічної творчості передбачає психологічну готовність, теоретичну підготовку (системно розвинене, узагальнене уявлення про творчість, про проблему її розвитку), практичну підготовку (уміння

використовувати творчий підхід у педагогічній діяльності).

Педагогічна творчість майбутнього педагога формується як у процесі навчання, так і у процесі проходження педагогічних практик, ознайомлення з досвідом роботи видатних педагогів, у процесі самоосвіти, що загалом стимулює творче мислення і, як результат, сприяє готовності до педагогічної творчості. Формуванню творчої особистості майбутнього вчителя в цілому сприяє впровадження у вищих навчальних закладах педагогічних технологій, які ефективно реалізують окреслені вище завдання, моделюють систему знань студентів, навчально-виховний процес, його методичне управління, перелік вимог, яким повинен відповідати майбутній учитель.

Педагогічна творчість зумовлюється педагогічною технологією, яка охоплює такі компоненти: когнітивний – орієнтовні основи знань про педагогічний процес, знання технології педагогічної діяльності; мотиваційно-ціннісний – усвідомлення педагогічних цінностей і операційно-діяльнісний – оволодіння технологією педагогічної дії як системою інваріантних педагогічних умінь, необхідних для виконання педагогічних завдань, і вмій моделювання освітнього процесу на концептуальному, нормативному й технологічному рівнях (уміння моделювати зміст професійної підготовки, адекватний основним вимогам соціальної дійсності та особливостям різних професій і рівнів підготовки; уміння моделювати систему й послідовність власних дій з урахуванням особливостей процесу і результатів своєї діяльності) [3].

Використання нетрадиційних форм і методів роботи сприяє формуванню професійної психолого-педагогічної та методичної компетентності, яка становить фундамент творчого ставлення майбутнього вчителя до професійної діяльності та орієнтує на вироблення комплексу вмінь як спеціальних, так і фундаментальних, таких, як уміння вчитися, узагальнювати, аналізувати, усвідомлювати знання і творчо використовувати їх на практиці, критично ставитися до інформації, уміння добирати найбільш педагогічно доцільні методи та методичні прийоми. Така фронтальна робота не зорієнтована на якогось «середнього» студента, а стає особистісно зорієнтованою. Вона передбачає активізацію творчих здібностей студентів і створення сприятливих умов для їх виявлення у процесі професійної підготовки педагога у виші, тобто створює умови для оволодіння студентами методикою формування творчого мислення через власну навчальну діяльність.

Такий підхід сприяє переорієнтації мотивації навчання студента з «пасивного слухача» на досягнення ним професійної компетентності; створюються умови для максимального розкриття його творчого потенціалу.

Готовність до пошукової діяльності, яка є соціально-психологічною основою й допомагає майбутньому вчителю продуктивно й творчо розв'язувати різні питання, передбачає постійний педагогічний розвиток його особистості. Участь студентів у пошуковій діяльності дає змогу оцінювати це як самостійну специфічну форму підвищення рівня ініціативності. Самостійній роботі студента відводиться значне місце в організації навчального процесу. Це вид навчальної праці, що готує до пізнавальної, творчої діяльності. Акцент необхідно зробити на такій самостійній роботі, яка вимагає від студента глибокого проникнення у сутність досліджуваних об'єктів, встановлення нових зв'язків, необхідних для знаходження невідомих раніше ідей, генерування нової інформації. При дотриманні цих вимог майбутній фахівець зможе впевнено і раціонально впроваджувати свої ідеї, інтенсивніше досягати успіху.

Саме тому сьогодні спостерігається зростання інтересу до творчого вчителя, до процесу творчості. Адже саме від творчості вчителя залежить і науково-технічний прогрес і, як результат, розвиток творчого молодого покоління.

Якщо вчитель ставить за мету розвиток потенційних творчих можливостей дитини, формування її як творчої особистості, він повинен оволодіти тими формами, методами і засобами педагогічної діяльності, які забезпечують розвиток креативних рис особистості, а також тих додаткових мотивів, особистісних якостей, здібностей, які сприяють успішній творчій діяльності. Для цього і сам учитель повинен бути творчим, бо як добро виховує добро, так і творчість розвивається через творчість.

Отже, творчий учитель – це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності (креативні риси особистості й додатково сформовані мотиви, особистісні якості, здібності, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності), відповідним рівнем знань предмета, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, які за сприятливих для педагогічної творчості учителя умов забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей учнів.

Творчість є необхідним складником праці вчителя. Без неї неможливий педагогічний

процес, тому що це – необхідна умова становлення самого педагога, його самопізнання, розвитку й розкриття як особистості.

Виховання творчої особистості учня неможливе без права вчителя на власну творчість, на пошуки своєї технології, яка відповідає його особистісним якостям. Педагогічна творчість має дві сторони: творчість самого організатора навчально-виховного процесу – учителя й творчість учнів, як необхідна умова вдосконалення вчителя й розвитку творчих можливостей дітей [1].

Активна творча діяльність учителя дає позитивний результат тоді, коли буде базуватися на двох основах: розвитку творчої активності студентів у виші й подальшій організації творчого пошуку вчителя у школі. Тому одним із завдань вишівської підготовки майбутніх учителів є розвиток їхніх творчих здібностей, нестандартного мислення, формування вмінь і навичок здійснювати в майбутньому навчально-виховний процес на творчому рівні.

На сучасному етапі у школі створюються сприятливі умови для розвитку педагогічної творчості вчителів і підвищення на цій основі результативності навчально-виховного процесу. Усе це ставить принципово нові вимоги перед керівниками загальноосвітніх шкіл і шкіл нового типу щодо розвитку творчого потенціалу педагогічних колективів взагалі й кожного вчителя зокрема.

Отже, розвиток педагогічної творчості вчителів і підвищення на цій основі результативності навчально-виховного процесу перебувають у прямо-пропорційній залежності від педагогічних умов, від правильно обраних шляхів розвитку та реалізації творчої педагогічної діяльності, від особистісних якостей учителя.

Тому для організації навчально-виховної діяльності необхідно враховувати саме такі чинники формування творчої особистості, адже тільки у сприятливих педагогічних умовах за допомогою правильно обраних шляхів реалізації свого творчого потенціалу може вільно розвиватися творчий учитель [2].

Висновки. В умовах радикальних змін, що відбуваються у вищій освіті України, з усією очевидністю постала проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. Така підготовка дає змогу використовувати сучасні

методи навчання, що передбачають поступовий перехід від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної розвивальної взаємодії.

Формування творчої особистості майбутнього вчителя, підготовка його до педагогічної творчості – це проблема, роз'язання якої сьогодні ще не завершено.

Тому система підготовки майбутніх учителів до педагогічної творчої діяльності базується на закономірностях педагогічного процесу й передбачає створення оптимальних педагогічних умов, найважливішими з яких є:

- упровадження поетапного розвитку творчої особистості майбутнього вчителя у навчально-виховний процес;
- педагогічно доцільне поєднання традиційних та інноваційних освітніх технологій, спрямованих на забезпечення особистісно-орієнтованої взаємодії;
- урахування індивідуальних особливостей студентів у процесі організації проблемно-пошукової діяльності;
- активізація у студентів спонукальних мотивів до творчого самовираження; навчально-дослідницька та науково-дослідницька діяльність студентів.

Творчість – необхідна умова становлення самого педагога, його самопізнання, розвитку й розкриття як особистості. Творчість є основою формування педагогічного таланту вчителя. Виховання справжнього творчого вчителя має починатися ще у виші.

Від нинішнього студента залежить досягнення поставлених цілей. Від свідомості, активності майбутніх учителів залежить збереження й розвиток сучасної педагогічної науки. Від мотивації сучасного студента залежить якість освіти молодого покоління. Від бажання й уміння побудувати свою самостійну роботу, роботу над собою, від креативності й творчості, від особистісної ініціативи студента залежить якість його навчання, а в подальшому – результати його роботи. Майбутнє України залежить від багатьох чинників, але найважливішим із них є інтелектуальна могутність, творчий потенціал молодого покоління, його бажання засвоювати нові знання, створювати інноваційні технології, творчо мислити й виробляти конструктивні рішення, а отже, бути конкурентоспроможним у світовому просторі.

Список використаних джерел

1. Бухвалов В.А. Развитие учащихся в процессе творчества и сотрудничества / Валерий Алексеевич Бухвалов. – М.: Педагогический поиск, 2000. – 144 с.

References

1. Bukhvalov, V. A. (2000). *Development of students in the creative process and cooperation*. Moscow: Pedagogicheskii poisk. [in Russian].

2. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя / Тетяна Сидоренко // Рідна школа. – 2001. – № 5. – С. 55–57.
3. Сисоєва С. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки / Світлана Сисоєва // Педагогіка і психологія. – К.: Педагогічна думка, 1998. – 255 с.
4. Акімова О.В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ольга Вікторівна Акімова. – Тернопіль, 2010. – 44 с.
5. Дунаєва О.М. Актуальні проблеми формування педагогічної креативності майбутніх вчителів / Олена Миколаївна Дунаєва // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць. – Вип. 3(13). – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – С. 23–26.
6. Каленюк О.М. Дидактичні засади формування фахових знань у майбутніх учителів образотворчого мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Ольга Миколаївна Каленюк. – Луцьк, 2005. – 20 с.
7. Саєнко Т. Формування творчої активності майбутнього вчителя / Тетяна Саєнко // Рідна школа. – 2007. – № 9. – С. 22–24.
2. Sidorenko, T. (2001). *The creative in teachers' activity*. Kyiv: Ridna shkola. 5. [in Ukrainian].
3. Sysoeva, S. (1998). The teacher's pedagogical creativity: definition, theoretical model, training functions. *Pedagogy and psychology*. Kyiv: Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].
4. Akimova, O. V. (2010). *The theoretical and methodological bases for the formation of the future teacher's creative thinking in university conditions: abstract of thesis for the degree of Doctor of pedagogical sciences: 13.00.04. – Theory and Methods of Professional Education*. Ternopil. [in Ukrainian].
5. Dunaeva, O. M. (2005). The actual problems of future teachers' pedagogical creativity formation. *Scientific Journal NPU named after M. P. Drahomanov. Series 16. Creative personality of a teacher: problems of theory and practice: Collection of scientific works*. Vol. 3 (13). Kyiv: NPU. 23–26. [in Ukrainian].
6. Kaleniuk, O. M. (2005). *The didactic principles of professional knowledge formation in future teachers of art: abstract of thesis for the degree of Candidate of pedagogical sciences: 13.00.09 – Theory of training*. Lutzk. [in Ukrainian].
7. Saenko, T. (2007). *Formation of the future teacher's creative activity*. Kyiv: Ridna shkola. № 9. 22-24. [in Ukrainian].

Рецензент: Сегеда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Фефілова Тетяна Володимирівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь
Запорізька обл., Україна, 72312

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.924

Надійшла до редакції: 04.03.2014 р.

Прийнята до друку: 02.10.2014 р.